

Αθήνα, 7 Οκτωβρίου 2022

Γραπτές παρατηρήσεις της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου σχετικά με το σχέδιο νόμου «Αναμόρφωση και εκσυγχρονισμός του Σωφρονιστικού Κώδικα- τροποποιήσεις στον ν. 2776/1999»

Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη έθεσε σε δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση το σχέδιο νόμου υπό τον τίτλο «Αναμόρφωση και εκσυγχρονισμός του Σωφρονιστικού Κώδικα- τροποποιήσεις στον ν. 2776/1999» στο διάστημα μεταξύ 24.09.2022 και 8.10.2022. Η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου κατέθεσε τις γραπτές της παρατηρήσεις ανά άρθρο, όπως παρουσιάζονται παρακάτω.

Άρθρο 1 - Γενικό Σχόλιο

Το παρόν σχέδιο νόμου παρουσιάζεται υπό το φως της πρόσφατης ανακοίνωσης (3-9-2022) της έκθεσης της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) του Συμβουλίου της Ευρώπης για την κατάσταση στις ελληνικές φυλακές η οποία ήταν μια ιδιαίτερα θλιβερή στιγμή για τη χώρα μας, που πέρασε στα “ψιλά γράμματα” των μέσων ενημέρωσης. Οι ελληνικές φυλακές χαρακτηρίζονται πλέον επισήμως και διεθνώς ως απλές αποθήκες ανθρώπων, μια συνθήκη δηλαδή, που όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η ίδια η CPT, τελεί σε διαρκή και ευθεία αντίθεση με κάθε κανόνα ή πρότυπο του ευρωπαϊκού δικαίου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Πρόκειται δυστυχώς για άλλον ένα τομέα όπου πιστοποιείται σταθερή απομάκρυνση της χώρας από τις αρχές ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού Κράτους Δικαίου.

Η Επιτροπή απειλεί ευθέως, για δεύτερη φορά μετά το 2011, την Ελλάδα με διεθνή εξευτελισμό μέσω δημόσιας σχετικής δήλωσής της, επειδή η χώρα αρνείται επίμονα εδώ και 2 δεκαετίες να συμμορφωθεί με τα ευρωπαϊκά πρότυπα για τη μεταχείριση των κρατουμένων. Σε τέτοια προειδοποίηση η CPT έχει προβεί από το 1992 έως σήμερα σε βάρος μόνον πέντε χωρών (Ρωσία, Τουρκία, Βουλγαρία, Βέλγιο και Ελλάδα).

Η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει εδώ και καιρό εντοπίσει τα ζητήματα που προμήνυαν αυτή τη θλιβερή εξέλιξη.

Για τον λόγο αυτό, μεταξύ άλλων, πραγματοποίησε σχετικό κύκλο συζητήσεων στις 14 Απριλίου 2022, με τίτλο «*Η έκτιση των ποινικών κυρώσεων σήμερα: Δικαιώματα κρατουμένων, στόχοι και αστοχίες του εγκλεισμού και η προοπτική των εναλλακτικών μέτρων στην Ελλάδα*» και στις 16 Ιουνίου 2022 με τίτλο «*Η κοινωνική επανένταξη ξεκινάει από τη φυλακή*».

Κεντρικός άξονας των συζητήσεων ήταν η αποτίμηση της παρούσας κατάστασης των ελληνικών φυλακών και των σχετικών σοβαρών επισημάνσεων της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (Μάρτιος 2022), η επανεξέταση του

μοντέλου έκτισης των ποινών στην Ελλάδα, η επί της ουσίας απενεργοποίηση των εναλλακτικών της κράτησης μέτρων και η παρατηρούμενη τα τελευταία χρόνια βίαιη απομάκρυνση από τον βασικό πανευρωπαϊκό στόχο της ομαλής επανένταξης η οποία πρέπει να ξεκινά μέσα από τη φυλακή.

Βασικά συμπεράσματα των συζητήσεων αυτών ήταν ενδεικτικά :

- Το έλλειμμα ενός μακροπρόθεσμου και αποτελεσματικού στρατηγικού σχεδιασμού για το σωφρονιστικό σύστημα. Η CPT στις καταληκτικές της παρατηρήσεις επισημαίνει ότι το θεμελιώδες ερώτημα για το τι είδους σωφρονιστικό σύστημα θέλει να διαθέτει η Ελλάδα δεν έχει διερευνηθεί. Μόλις απαντηθεί ολοκληρωμένα το ερώτημα αυτό, πρέπει να διατεθούν και απαιτούμενοι οι πόροι για την υλοποίησή του.
- Η διαπίστωση ότι οι νομοθετικές πρωτοβουλίες των τελευταίων ετών εξαντλήθηκαν στην αναστολή του θεσμού της κοινωφελούς εργασίας, σε εκ νέου αυστηροποιήσεις ποινών, μετά τον εξορθολογισμό τους που επιχειρήθηκε με τον νέο Ποινικό Κώδικα το 2019, σε αυστηροποίηση των προϋποθέσεων για τη χορήγηση αδειών, την υπό όρους απόλυση των κρατουμένων και την μεταγωγή σε αγροτικές φυλακές. Αυτές οι πρωτοβουλίες έβαλαν τέλος σε κάθε ελπίδα για αξιοπρεπή διαβίωση των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές και κυρίως για ομαλή επανένταξή τους και, άρα, για καταπολέμηση της υποτροπής. Στην έκθεση της CPT σημειώνεται επιπλέον με έμφαση ότι οι προαναφερόμενες αλλαγές αναμένεται να επιτείνουν δραστικά τον υπερπληθυσμό.
- Το δεδομένο ότι ελλείπει εντελώς κάθε σχεδιασμός για την ουσιαστική αξιοποίηση των εναλλακτικών της κράτησης μέτρων, όπως είναι η κοινωφελής εργασία, η ηλεκτρονική επιτήρηση, η ημιελεύθερη διαβίωση, η εφαρμογή των οποίων όχι μόνο θα συμβάλλει αυτονόητα στην μείωση του υπερπληθυσμού αλλά σηματοδοτεί ένα μοντέλο έκτισης ποινών προσανατολισμένο στην ομαλή επανένταξη και όχι στον μακροχρόνιο εγκλεισμό. Στην ίδια κατεύθυνση κοινή διαπίστωση είναι η διαχρονική απαξίωση και θλιβερή υποστελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής: αντί η αρμοδιότητά τους να επεκταθεί σε όλες τις περιπτώσεις υπό όρους απόλυσης, ηλεκτρονικής επιτήρησης και άδειας απουσίας, τους έχει κατ' ουσίαν αφαιρεθεί το βασικό τους αντικείμενο, δηλαδή η υποστήριξη κατά το στάδιο της κοινωφελούς εργασίας. Η CPT αξιώνει να δοθεί έμφαση στα εναλλακτικά της κράτησης μέτρα και υπογραμμίζει ότι ο υπερπληθυσμός δεν είναι ένα πρόβλημα που λύνεται με το χτίσιμο νέων φυλακών, όπως παγίως δείχνουν να πιστεύουν οι κυβερνώντες.
- Η απουσία στοχευμένων προγραμμάτων για την ομαλή επανένταξη μέσα στη φυλακή ή μέριμνας για την πρόσβαση των αποφυλακιζομένων στην αγορά εργασίας ιδίως δια της πληθώρας απαρχαιωμένων κωλυμάτων για την επαγγελματική τους επανένταξη.

Σε μια τέτοια συνθήκη τα δικαιώματα των κρατουμένων δεν μπορεί παρά να τελούν υπό διαρκή αμφισβήτηση και κίνδυνο. Για τον λόγο αυτό άλλωστε η ΕΛΕΔΑ εξέδωσε κείμενο σχετικά με την θέσπιση αποτελεσματικού ενδίκου βοηθήματος για την προστασία των κρατουμένων από τις γενικές συνθήκες κράτησης.

Τα δομικά αυτά προβλήματα που μαστίζουν τις ελληνικές φυλακές εδώ και δεκαετίες δεν μπορούν πλέον να επιλυθούν από τη δραστηριοποίηση ενός μόνο υπουργείου, πολλώ δε μάλλον αν αυτό είναι το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Η CPT επισημαίνει ότι πρόκειται για ένα πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί από την Κυβέρνηση στο σύνολό της, μαζί με το ελληνικό κοινοβούλιο και το δικαστικό σώμα καθώς και ότι «η μεταρρύθμιση του σωφρονιστικού συστήματος είναι ένα

μακροπρόθεσμο σχέδιο που πρέπει να συμβαδίζει με την επείγουσα βελτίωση της καθημερινής ζωής των κρατουμένων».

Άρθρο 8

Η θέσπιση του ενδίκου βοηθήματος για την προστασία των κρατουμένων από τις γενικές συνθήκες κράτησης κινείται προς την θετική κατεύθυνση. Ωστόσο, υπάρχει ο κίνδυνος το ένδικο μέσο να θεσπιστεί "για τα μάτια του κόσμου" και κυρίως για να αποφορτιστεί το ΕΔΔΑ από τις προσφυγές και να κλείσει τις εκκρεμείς - ανεκτέλεστες υποθέσεις. Ένδικο μέσο για προστασία από τις γενικές συνθήκες κράτησης, σε συνθήκες υπερπληθυσμού σε όλες τις φυλακές, δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικό ειδικά από το στιγμή που βασικός τρόπος αποκατάστασης της προσβολής από τις γενικές συνθήκες κράτησης φαίνεται ότι θα είναι η μεταγωγή του κρατουμένου και μάλιστα πρόκειται για μεταγωγή κατά της οποίας δεν προβλέπεται ένδικο μέσο.

Η μεταγωγή είναι μια δυνατότητα όπου στην Ελλάδα τουλάχιστον φαίνεται να έχει χρησιμοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες ως μία βασική παράμετρος της διαχείρισης των σωφρονιστικών ζητημάτων, ιδιαίτερα η περ. γ' του άρθρου 72 του Σωφρονιστικού κώδικα δηλ. η μεταγωγή για λόγους ομαλής λειτουργίας της φυλακής.

Η μεταγωγή, η αλλαγή δηλαδή περιβάλλοντος κρατουμένου στην περίπτωση που ο ίδιος δεν το επιθυμεί ή δεν γίνεται για λόγους υγείας, εκπαίδευσης ή δικονομικούς, όπως ήδη προβλέπει ο Σωφρονιστικός Κώδικας, θα εγκυμονεί πάντα το κίνδυνο να αποτελέσει τιμωρητικό μέσο (κυρίως γιατί θα χάσει την επαφή με τους οικείους του), κατά του οποίου ο κρατούμενος δεν μπορεί να αμυνθεί. Είναι δε απορίας άξιον, υπό συνθήκες μόνιμου υπερπληθυσμού των ελληνικών φυλακών, σε ποια ακριβώς φυλακή θα γίνεται η μεταγωγή αφού οι κλειστές φυλακές είναι υπερπλήρεις.

Ας σημειωθεί ότι ο ευεργετικός υπολογισμός της ποινής (μείωση ποινής βάσει των παραπόνων για συνθήκες κράτησης) αποτελεί πρακτική που έχει ακολουθήσει η Ιταλία για αυτές τις περιπτώσεις (βλ. απόφαση *Stella v. Italy*, παρ. 19). Άλλωστε ο ευεργετικός υπολογισμός ημερών ποινής έχει κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί στην ελληνική νομοθεσία, ευλόγως, για να καλύψει μεγάλες αδυναμίες του σωφρονιστικού συστήματος και παρότι τέτοια πρόβλεψη υπήρχε σε σχετική πρόταση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και σε πρόταση νόμου της αρμόδιας επιτροπής της Βουλής για την εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεν συμπεριελήφθη στην τελική διάταξη.

Η ΕΛΕΔΑ έχει τονίσει ότι σχετική ρύθμιση θα πρέπει να υιοθετήσει μία κλιμάκωση των μέτρων άμεσης άρσης των αποτελεσμάτων που συνιστούν παραβίαση δικαιωμάτων προκειμένου να διαμορφωθούν συνθήκες κράτησης, που να είναι συμβατές με τις προβλεπόμενες, επιτρεπτές ή ανεκτές, τόσο για τον κρατούμενο που παραπονείται όσο και για άλλους κρατουμένους που τυχόν διαβιούν υπό τις ίδιες συνθήκες.

Η άμεση αποκατάσταση των γενικών ή ειδικών συνθηκών διαβίωσης που κρίθηκαν ότι παραβιάζουν τους κανόνες αξιοπρεπούς διαβίωσης του αιτούντος - προσφεύγοντος ή και άλλων κρατουμένων πρέπει να είναι προτεραιότητα ενώ η αύξηση των ωρών παραμονής εκτός των ατομικών κελιών ή θαλάμων, η αύξηση των ωρών παρακολούθησης προγραμμάτων και η ενίσχυση και ο εμπλουτισμός αυτών, η αλλαγή χώρου κράτησης στην ίδια φυλακή και άλλα είναι παράμετροι που μπορούν επίσης να ληφθούν υπόψη.

Τέλος, δεν προβλέπονται εγγυήσεις αμεροληψίας ή αποφυγής των δυσμενών ενεργειών κατά του κρατούμενου, λόγω της ιδιαίτερα ευάλωτης θέσης του απέναντι στην διοίκηση της φυλακής και δεν κατοχυρώνεται κάποιος μηχανισμός εγγυήσεων και άμεσης προστασίας του προσφεύγοντα. Γνωρίζουμε από καταγγελίες ότι σε ορισμένες φυλακές οι διευθυντές αποτρέπουν με απειλές και αντίμετρα την κατάθεση και την δημοσιοποίηση παραπόνων για τις συνθήκες διαβίωσης

Άρθρο 12

Δημιουργούνται τα “Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας” με αδιευκρίνιστο το περιεχόμενο των περιορισμών των δικαιωμάτων που προαναγγέλλονται στην διάταξη, οι οποίες πλέον θα λειτουργούν ως πειθαρχικές φυλακές αλλά και για την μεταγωγή κρατουμένων με κριτήριο τη φύση του αδικήματος (βλ. σχόλια στο άρθρο 21)

Άρθρο 21

Με τις ανωτέρω διατάξεις θεσπίζεται προφανής διάκριση μεταξύ των κρατουμένων κατά παραβίαση των αρχών της ισότητας στη μεταχείριση και της αναλογικότητας, παρά τις εξαγγελίες περί του αντιθέτου ενώ η διάταξη ουδόλως συνάδει με τον στόχο της ομαλής επανένταξης. Με την διάταξη συνδέεται αφηρημένα η υψηλή επικινδυνότητα των κρατουμένων με το είδος του αδικήματος χωρίς να προκύπτει ότι η κρίση αυτή βασίζεται σε κάποια μελέτη ή μεθοδολογικά κριτήρια. Έγκυρες μελέτες διεθνών οργανισμών δείχνουν ότι η εκτίμηση για την επικινδυνότητα γίνεται ατομικά, με συγκεκριμένη μέθοδο και με συγκεκριμένα κριτήρια ενώ απαιτούνται και πολλές άλλες διαδικαστικές εγγυήσεις που ελλείπουν από το παρόν σχέδιο νόμου.

Άρθρο 32

Με την προτεινόμενη ρύθμιση η ικανοποίηση ατομικών αναγκών του κρατουμένου, γίνεται με δική του δαπάνη, μόνο από τα διαθέσιμα στην υπηρεσία του καταστήματος (κυλικείο), γεγονός που αποτελεί υπέρμετρο περιορισμό.

Άρθρο 47

Προστίθεται η πρόβλεψη αμετάκλητης αμετάκλητης δικαιοδοτικής κρίσης του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού σε περίπτωση προσφυγής κατά απόφασης απαγόρευσης ή περιορισμού του δικαιώματος. Πρόκειται δυστυχώς για περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.

Άρθρο 48

Προστίθεται η δυνατότητα περιορισμών στο δικαίωμα τηλεφωνικής επικοινωνίας του κρατουμένου με την οικογένεια και η πρόβλεψη αμετάκλητης δικαστικής κρίσης του δικαστικού οργάνου που αποφασίζει σε περίπτωση προσφυγής κατά της απόφασης επιβολής απαγόρευσης επικοινωνίας. Πρόκειται δυστυχώς για περαιτέρω περιορισμούς με αδιευκρίνιστα κριτήρια, χωρίς διαδικαστικές εγγυήσεις και περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.

[Άρθρο 50](#)

Παρατηρείται περαιτέρω αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου που αφορά τη χορήγηση αδειών κρατούμενων (πλαίσιο που είχε ήδη αυστηροποιηθεί με το Ν.4670/2020), με την οποία ουσιαστικά επιχειρείται η - για κάποιους κρατούμενους - εν τοις πράγμασι κατάργηση αυτού του δικαιώματος. Οι περιορισμοί στην περίπτωση κυρίως των πολυισοβιτών και αλλά και όσων εκτίουν ποινή ισόβιας κάθειρξης χαρακτηρίζονται εξοντωτικοί. Για την χορήγηση των αδειών στην κάθειρξη τυπικό κριτήριο δεν είναι πλέον το ύψος της ποινής, όπως θεσμοθετήθηκε με το νόμο 4760/2020 αλλά η φύση του αδικήματος, καθώς για ορισμένα αδικήματα οι προϋποθέσεις γίνονται πιο αυστηρές, χωρίς να διευκρινίζεται ποιό είναι το κατώτατο όριο έκτισης ποινής που θα πρέπει να έχουν συμπληρώσει προκειμένου να ζητήσουν άδεια. Με τις ανωτέρω διατάξεις θεσπίζεται προφανής δεύτερη τιμωρία και διάκριση μεταξύ των κρατούμενων κατά παραβίαση των αρχών της ισότητας στη μεταχείριση και της αναλογικότητας, παρά τις εξαγγελίες περί του αντιθέτου ενώ η διάταξη ουδόλως συνάδει με τον στόχο της ομαλής επανένταξης.

[Άρθρο 53](#)

Τίθενται, για πρώτη φορά, επιπλέον τυπικές προϋποθέσεις για να μπορεί να αιτηθεί ο κρατούμενος εκπαιδευτική άδεια π.χ. ελάχιστο διάστημα παραμονής στη φυλακή, που φτάνει και τα 2 έτη σε κάποιες περιπτώσεις, ενώ ρυθμίζονται εκ νέου οι λόγοι μη χορήγησης ή ανάκλησης με αποτέλεσμα να απειλείται ευθέως το δικαίωμα των κρατούμενων στην εκπαίδευση ενώ η διάταξη ουδόλως να συνάδει με τον στόχο της ομαλής επανένταξης.

[Άρθρο 55](#)

Τίθενται υπέρμετροι περιορισμοί στην άδεια για ημιελεύθερη διαβίωση, που παρότι ουδέποτε είχε εφαρμοστεί, έστω πιλοτικά, εντούτοις αυστηροποιείται. Με τις ανωτέρω διατάξεις θεσπίζεται προφανής διάκριση μεταξύ των κρατούμενων κατά παραβίαση των αρχών της ισότητας στη μεταχείριση και της αναλογικότητας, παρά τις εξαγγελίες περί του αντιθέτου ενώ η διάταξη ουδόλως συνάδει με τον στόχο της ομαλής επανένταξης. Επίσης, δίδεται η δυνατότητα στο Δικαστήριο Εκτέλεσης των Ποινών να χορηγήσει στον αιτούντα την υφ' όρων απόλυσής του, άδεια για ημιελεύθερη διαβίωση όταν απορρίπτει την αίτησή του για λόγους ουσιαστικούς δυνατότητα που είναι αμφιλεγόμενη διότι φαίνεται να δύναται να δυναμιτίσει την υφ' όρον απόλυση, ένα μέτρο δηλαδή πιο κοντά στην ελευθερία από την ημιελεύθερη διαβίωση.

[Άρθρο 59](#)

Με την προτεινόμενη ρύθμιση ορίζεται ότι η προβλεπόμενη ποινή του περιορισμού σε κελί κράτησης επιβάλλεται και σε ανηλίκους. Μέχρι τώρα η διάταξη αναφερόταν σε εφήβους.

Άρθρο 75

Αιτήματα μεταγωγής κρατουμένων για λόγους προσωπικούς, οικογενειακούς, εκπαιδευτικούς ή λόγους υγείας που έχουν υποβληθεί και εκκρεμούν στην Κ.Ε.Μ., τίθενται με απόφασή της στο αρχείο. Με αυτόν τον τρόπο αιτήματα που μπορεί να έχουν υποβληθεί καιρό πριν και να έχουν πιθανώς εξεταστεί, θα πρέπει να επανυποβληθούν με σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή και τα δικαιώματα των κρατουμένων που αφορούν την επικοινωνία, την εκπαίδευση και την υγεία. Η καθυστέρηση και η αδράνεια της διοίκησης φαίνεται να αποβαίνει εις βάρος των κρατουμένων, Θα πρέπει τουλάχιστον να δοθεί στους κρατούμενους η επιλογή να υποβάλουν νέο αίτημα που θα εξεταστεί κατά προτεραιότητα.

Άρθρο 76

Μεταξύ των καταργούμενων διατάξεων είναι και το άρθρο 64 του ν. 2776/1999 (Α' 291) περί παροχής κοινωφελούς εργασίας η οποία φαίνεται πλέον μετά την επ'αόριστον αναστολή της να αποκόπτεται από τον Σωφρονιστικό Κώδικα, γεγονός που δεν συνάδει με τον στόχο της ομαλής επανένταξης.